Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1

DOPAD NOVÉHO TRESTNÍHO ZÁKONÍKU NA ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

MILANA HRUŠÁKOVÁ - MAROŠ MATIAŠKO

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstract in original language
Příspěvek se zabývá významnými změnami v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže provedenými zák. č. 41/2009Sb., který do jednotlivých zákonů zapracovává změny, jež přinesl do právního řádu Nový trestní zákoník. Příspěvek se zabývá změnami zákona ve vztahu vůči mladistvým pachatelům provinění, tak vůči dětem mladším patnácti let, jež spáchaly čin jinak trestný a zhodnocením jejich přínosu pro tuto specifickou oblast trestní justice.

Key words in original language
Mladitsvý; Dítě; Zákon o soudnictví ve věcech mládeže; Probační plán dohledu; Přípravné řízení; Opatření; Vyšetření duševního stavu znalcem.

Abstract
In our paper we are addressing important changes in the Juvenile Justice Act according to the Act No. 41/2009. This broad amendment affects different parts of juvenile justice, e.g. responsibility of juveniles and children under the age of criminal responsibility, sanctioning of juveniles and children under the age of criminal responsibility, etc. We are discussing these changes and assessing their prospective contribution.

Key words
Criminal Code; Juvenile Justice Act; Youth; Child.

ÚVOD

Změny jež nastaly platností nového trestního zákoníku, tedy zákona č. 40/2009 Sb. (dále jenom "NTZ") se do zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jenom "ZSM") promítly v podobě novely, a to zákona č. 41/2009Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku, zejména jeho části druhé. Většina změn zahrnuje spíše terminologická upřesnění. Zásadní změny přineslo formální pojetí trestného činu, které se odrazilo v otázce posouzení odpovědnosti mladeže za provinění a činy jinak trestné a pravidel pro ukládání opatření. V našem příspěvku se zaměřujeme na všechny změny. V první části se věnujeme změnám ve vztahu k mládeži, nejdříve pojmu „dítě“ a následně změně pojetí trestného činu. Ve druhé části se analyzujeme změny ve vztahu k opatřením ukládaným mladistvým. Poslední, třetí část je věnována změn týkajících se III. hlavě ZSM, řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1

1. KE ZMĚNÁM ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE VE VZTAHU K MLÁDEŽI

1.1 K POJMU DÍTĚ

Úmluva o právech dítěte1 v čl. 1 dítětem rozumí každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Definice dítěte nebývá často v zákonech uvedena, byť s tímto pojmem řada zákonů pracuje (zákon o rodině, občanský zákoník atd.). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí pak v ust. § 2 odst. 1 dítětem rozumí nezletilou osobu. Za dítě je tak obecně považován potomek, kdy se dle občanského zákoníku2 rozlišuje zda je zletilý či nezletilý a za nezletilé dítě je tak považována osoba do 18 let.

ZSM definuje v ustanovení § 2 mládež jako děti a mladistvé. O dětech pak dále zákon hovoří pouze ve vazbě na věk - dítě mladší 15 let.3 Za mladistvého považuje toho, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok a nepřekročil 18. rok svého věku. Oproti tomu NTZ definuje dítě v ustanovení § 126 jako osobu mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Dále uvádí pojem mladistvý, nicméně tento nikterak nedefinuje, pouze v ustanovení § 109 stanoví, že trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.

Terminologicky tak dle NTZ pojem dítě zahrnuje jak děti do 15 let tak i mladistvé. TZ obsahoval definici dítěte jen ve vztahu k ustanovení § 216 (únos) a § 216a (obchodování s dětmi). Nyní se termín dítě jakožto osoby do 18 let vztahuje ke všem příslušným ustanovením.

Až do přijetí NTZ tak bylo možno rozlišovat děti dle ZSM jako osoby do 15 let a mladistvé jakožto osoby od 15 do 18 let. Jednalo se o přehledné členění, které reagovalo na potřeby trestněprávní úpravy. Nyní vzniká určitá pojmová nejednotnost, kdy NTZ rozlišuje pojem děti jako osoby do 18 let,

---

1 Rezoluce OSN 44/25, přijatá 20. 11. 1989, ratifikovaná v roce 1991

2 Podle § 8 odst. 2 obč.z. se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.

3 Schválený nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. snížil na základě poslanecké iniciativy hranici trestní odpovědnosti z 15 na 14 let. Při projednávání normy v Senátu, ministr spravedlnosti JUDr. Pospíšil slíbil senátorům, že ještě před nabytím účinnosti nového trestního zákoníku dojde k jeho novelizaci a navrácení hranice trestní odpovědnosti zpátky na 15 let. Z iniciativy skupiny poslanců byla skutečně připravena novelizace schváleného, ale neúčinného trestního zákoníku, která byla schválena dne 19. června 2009 Poslaneckou sněmovnou. Senát nepřijal k návrhu zákona usnesení, dne 7. srpna 2009 byl návrh zákona doručen Prezidentu republiky, který ho dne 12. srpna 2009 podepsal.

kdežto ZSM, které je zákonem speciálním vůči NTZ, pak pojem dítě užívá pouze s přívlastkem do 15 let.

1.2 KE ZMĚNĚ POJETÍ PROTIPRÁVNÍHO ČINU

Nový trestní zákoník vychází z formálního pojetí trestného činu, nepoužívá pojem „nebezpečnost pro společnost“, který nahradil pojmem „protiprávnost“ (§§ 26, 27 NTZ). To se odrazilo zejména v ustanovení § 5 odst. 1 ZSM upravující tzv. podmíněnou nebo relativní trestní odpovědnost mladistvého pachatele. Po novele ustanovení § 5 odst. 1 zní: „Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ Společenská nebezpečnost byla povětšinou nahrazena slovy "závažnost činu" (např. § 3 odst. 3 ZSM) nebo "protiprávnost" (např. § 5 odst. 1 ZSM) nebo "povaha a závažnost provinění" (§ 31 odst. 3 ZSM) nebo její vymezení nahrazeno odkazem na trestní sazbu za příslušné provinění, resp. za trestný čin ve zvláštní části NTZ (např. § 11 odst. 1 NTZ) nebo byl příslušný odstavec řešící stupeň nebezpečnosti zcela zrušen (např. § 6 odst. 2 ZSM).

Nebezpečnost pro společnost, resp. její stupeň, byl důležitý pro úvahy soudu pro mládež při rozhodování o uložení konkrétního opatření. V ustanovení § 3 odst. 3 ZSM je stupeň nebezpečnosti pro společnost jako složka proporcionality ukládaného opatření nahrazen pojmem „závažnost“ spáchaného činu. Ukládaná opatření musí být přiměřená jednak povaze spáchaného činu, jednak jeho závažnosti. Toto nové znění § 3 odst. 3 ZSM koresponduje s čl. 40 odst. 4 Úmluvy o právech dítěte.

Pro otázku odpovědnosti dítěte mladšího patnácti let za čin jinak trestný je zásadní posouzení nebezpečnosti jeho činu pro společnost. Nauka[4] i praxe[5] zastávala názor, že je při tomto posuzování nutné vycházet z ustanovení § 6 odst. 2 ZSM, dle kterého se mladistvý dopustil provinění jenom v případě, že stupeň nebezpečnosti jeho činu pro společnost byl vyšší než malý.

---

4 Válková, H., Sotolář, A.: Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 7/2004, s. 200.

5 Srovnej Šabata, K.: Státní zastupitelství a opatření vůči dětem mladším patnácti let, Státní zastupitelství 7-8/2005, s.18; rovněž Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 514/2008 ze dne 30. dubna 2008. Nejvyšší soud ČR uvedl: „Dosažení určitého stupně společenské nebezpečnosti činu spáchaného nezletilým dítětem, které jinak formálně vykazuje znaky trestného činu, je nezbytnou podmínkou pro posouzení činu takového dítěte jako činu jinak trestného. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve své hlavě třetí nijak požadovaný stupeň nebezpečnosti takového činu pro společnost nespecifikuje, nicméně musí jít minimálně o čin vyšší než malé společenské nebezpečnosti. V daných souvislostech totiž nelze odhlédnout od věku nezletilých dětí a s tím spojené a očekávané nižší úrovně rozumové i mravní vyspělosti, a proto je třeba i při hodnocení stupně nebezpečnosti jejich činů pro společnost ze všech hledisek uvedených v § 3 odst. 4 TrZ postupovat uvážlivě a citlivě, s potřebnou mírou porozumění ke zvláštnostem jejich osobnosti“.

Novela ZSM toto ustanovení zrušila. V praxi to může dle našeho názoru činit problémy, protože orgány činné v trestním řízení se budou muset opírat o teleologickou argumentaci, která je jednak argumentačně náročná[6], jednak vytváří prostor pro různé závěry za stejné činy u dětí mladších patnácti let čelících návrhu na uložení opatření. Hrozí tak jednak nepochopení formálního pojetí trestného činu trestní praxí a jednak nerovnost při rozhodování ve prospěch domnělého nejlepšího zájmu dítěte.

2. K OTÁZCE ZMĚN TÝKAJÍCÍCH SE UKLÁDÁNÍ OPATŘENÍ MLADISTVÉMU

Kladně lze hodnotit rozšíření možnosti reakce na spáchané provinění u mladistvého, který nedosáhl v době spáchání činu takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládnout své jednání. Kromě opatření uvedených v ustanovení § 93 ZSM, které je možné uložit dětem do 15 let za čin jinak trestný, je možné tomuto mladistvému uložit rovněž výchovná opatření uvedená v ustanovení § 15 odst. 2 ZSM. Nově tak lze uložit např. probační program, který ve vhodně zvolené formě (např. Právo pro každý den) přispívá k uvědomění si protiprávnosti jednání mladistvých, kteří se provinění dopustí často z důvod neznalosti a zbrklosti.

V ustanovení § 12 ZSM, jež řeší upuštění od uložení trestního opatření mladistvému se v odst. 1 vkládá možnost uložení zabezpečovací detence mladistvému. Zabezpečovací detence je svou povahou velmi přísnou sankcí, která je vybudována na kombinaci izolace člověka trpícího duševnou chorobou a jeho cílené léčby. Izolace je primárním účelem tohoto ochranného opatření. Účelem zákona o soudnictví ve věcech mládeže je výchova dítěte, jenom ztěží lze očekávat od zabezpečovací detence, že bude na mladistvého pachatele působit „výchovně“.

V ustanovení § 16 odst. 3 a § 80 odst. 3 ZSM pak došlo k terminologické změně, kdy probační pracovník nyní namísto programu výkonu dohledu vytváří probační plán dohledu. Touto změnou dochází ke sjednocení terminologie s NTZ (viz § 49). Díky změně názvu a použití slova plán namísto program nyní nemůže docházet k záměně s probačním programem jakožto výchovným opatřením.

Výchovné povinnosti podle § 18 odst. 1 ZSM ukládá nejen soud pro mládež, ale v přípravném řízení tak činí i státní zástupce. Proto byla v § 18

---

6 Například Šámal odkazuje ve svém příspěvku k pojmu trestného činu v novém trestním zákoníku na zásadu subsidiarity trestní represe a teleologický výklad. Tento poměrně náročný výklad bude dle našeho názoru pro orgány činné v trestním řízení velikým oříškem. Srovnej Šámal, P.: K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku. Trestněprávní revue 2009, č. 5, s. 129-136.

odst. 4 ZSM výslovně vložena slova, že tak činí v přípravném řízení státní zástupce a ten tak nyní může, stejně jako soud pro mládež, při jejich ukládání přihlédnout ke zdravotní způsobilosti mladistvého a nemusí podle tohoto ustanovení postupovat jen analogicky, jak tomu bylo dříve.

Stejně tak bylo do souladu uvedeno i ustanovení § 80 odst. 1,4 a 5 ZSM o výkonu dohledu probačního úředníka nad mladistvým, který byl uložen v přípravném řízení státním zástupcem.

Mladistvým je možno uložit i nové "tresty", které zavádí Nový trestní zákoník, a to v podobě trestního opatření domácího vězení a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Za podmínek stanovených v Novém trestním zákoníku, tak může soud pro mládež mladistvému uložit zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let, a je možno jej uložit i vedle vhodných výchovných opatření (§ 56 odst. 3 ZSM).

Novela opravuje rovněž terminologické nepřesnosti. V ustanovení § 26 odst. 4 ZSM se opravilo nesprávné užití pojmu „trest“ namísto správného pojmu „trestní opatření“. Stejně tak např. i v ustanovení § 70 odst. 6 ZSM.

Zcela nově je přeformulováno ustanovení § 27 ZSM ohledně peněžitého opatření. Rozdíl je ve vymezení rozsahu plnění a v možnosti uložení pouze denními sazbami oproti původní možné výměře celé částky, kdy denní sazba nyní činí 100,- Kč až 5.000,- Kč. Maximální částka tak může činit až 1.825.000,- oproti dřívější půl miliónové horní hranici výměry tohoto opatření. Ukládání formou denních sazeb, které bylo původně alternativní k vyměření v celkové částce, je nyní jediným způsobem uložení a odpovídá i novému znění § 68 NTZ. V souvislosti s uložením tohoto opatření však přetrvávají otázky oprávněnosti jeho uložení u mladistvých. Mladistvý v tomto případě musí být výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry musí uložení tohoto opatření umožňovat. V případě výdělečně činného mladitsvého, který ze svého příjmu bude splácet toto peněžité opatření nevidíme problém, avšak v případě, že se bude jednat o mladistvého, který je vlastníkem většího majetku (např. nemovitostí) a jeho majetkové poměry tak budou umožňovat uložení peněžitého opatření je otázka, zda jeho výkon nebude podléhat ještě navíc schválení opatrovnického soudu. Mladistvý je sice v tomto případě majitelem velkého majetku, ale je omezen v nakládání s ním dle své způsobilosti k právním úkonům. Stejně tak rodiče nejsou oprávněni nakládat s jeho majetkem větší hodnoty bez schválení opatrovnického soudu. Není tak možné například prodat nemovitost ve vlastnictví mladistvého a z tohoto výtěžku uhradit peněžité opatření nebo zrušit a vybrat stavební spoření mladistvého za tímto účelem. Vzhledem k tomu máme za to, že uložení peněžitého opatření je vhodné a na místě pouze v případech výdělečně činných mladitsvých.

U trestního opatření odnětí svobody v ustanovení § 31 ZSM byly doplněny odstavec 3 a 4, které nyní výslovně upravují výkon tohoto nejpřísnějšího trestního opatření. Nepodmíněné odnětí svobody se tak u mladistvých, kteří

nepřekročili devatenáctý rok věku, vykoná odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé. A v případě, že soud pro mládež ukládá nepodmíněné odnětí svobody mladistvému, který již dovršil devatenáctý rok věku, může s přihlédnutím zejména k délce ukládaného odnětí svobody a ke stupni a povaze narušení mladistvého rozhodnout, že mladistvý toto trestní opatření vykoná ve věznici pro ostatní odsouzené a není pak nutné postupovat po zařazení do věznice pro mladistvé podle § 79 ZSM. Učiní-li soud pro mládež takové rozhodnutí, musí zároveň rozhodnout, do kterého typu věznice bude odsouzený pro další výkon nepodmíněného odnětí svobody zařazen, neboť při zařazování do věznice pro mladistvé se typ věznice nestanoví.

Změna nastala u zahlazení odsouzení mladistvých v ustanovení § 35 odst. 3 ZSM. Zákon již nerozlišuje zda se osvědčil mladistvý podmíněně odsouzený nebo mladistvý podmíněně odsouzený k odnětí svobody s dohledem, ale hovoří pouze o mladistvém, který byl podmíněně propuštěný z výkonu trestního opatření odnětí svobody, neboť to vzhledem ke znění Nového trestního zákoníku není třeba. Ustanovení § 83 odst. 4 a § 86 odst. 3 NTZ totiž stanoví u všech pachatelů fikci neodsouzení jak pro případ, že se osvědčili, tak pro případ, že se má za to, že se osvědčili. Dále byl přeformulován v ust. § 36 ZSM odstavec šestý. Bylo odstraněno ustanovení o zahlazení v případě uložení opatření obecně prospěšných prací a zákazu činnosti a namísto toho je zde řešeno odsouzení v případě opatření domácího vězení nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Zahlazení v případě uložení trestního opatření obecně prospěšných prací a zákazu činnosti tak nyní není třeba řešit, a to vzhledem k ustanovení § 65 odst. 4 a § 74 odst. 2 NTZ, která stanoví u všech pachatelů, kteří vykonali trest obecně prospěšných prací, příp. bylo od něho upuštěno, nebo vykonali trest zákazu činnosti, fikci neodsouzení.

Nově je umožněna účast na hlavním líčení (§ 54 odst. 1 ZSM) i zúčastněné osobě a jejímu zmocněnci a zákonným zástupcům poškozeného a zúčastněné osoby. Byl tak napraven protiprávní stav, kdy tyto osoby nemohly dostatečně hájit svoje práva a oprávněné zájmy u hlavního líčení. Tato změna je přínosná a zcela logická. Jedině kladně lze hodnotit zajištění práv mladistvých poškozených a zúčastněných osob, jejichž zájmy tak nyní mohou u hlavního líčení řádně hájit jejich zákonní zástupci.

Podstatná změna nastala v ustanovení § 58 u vyšetření duševního stavu mladistvého. K vyšetření duševního stavu mladistvého jsou nyní, na základě požadavku teorie i praxe, namísto dvou znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii přibráni jeden znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a druhý znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Tato úprava by měla zajistit lepší a komplexnější posouzení osobnosti mladistvého z hlediska aktuálního duševního stavu jak po stránce psychiatrické, tak i

psychologické, což má zásadní význam pro správné rozhodnutí konkrétní trestní věci.7

Jak už bylo uvedeno výše, novela odstraňuje řadu terminologických nepřesností, další např. v ustanovení § 73 odst. 2 ZSM, kde se upřesňuje název Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který je tak dán do souladu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, z.č. 359/1999 Sb., a to v celém zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

V ustanovení § 81 ZSM bylo vyňato označení soudu v podobě slova "okresní", neboť výchovná opatření může ukládat, byť v praxi spíše výjimečně, i krajský soud pro mládež. O změně výchovných opatření by tak podle původního znění ustanovení nerozhodoval soud pro mládež, který takové výchovné opatření uložil, ale vždy okresní soud. Nyní je text dán do souladu s účelem ustanovení.

3. ZMĚNY DOTÝKAJÍCÍ SE ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH PATNÁCTI LET

V obecném ustanovení původního § 2 písm. e) ZSM vymezujícího pojem opatření pro celý zákon o soudnictví ve věcech mládeže chyběla zmínka o opatřeních ukládaných dětem mladším patnácti let podle § 93 ZSM, a proto bylo toto opomenutí odstraněno v § 2 odst. 2 písm. b) ZSM. Toto výkladové ustanovení tak bylo lehce přeformulováno a upřesněno.

3.1 POSTAVENÍ ADVOKÁTA V ŘÍZENÍ O ULOŽENÍ OPATŘENÍ

V ustanovení § 91 ZSM zákon na konec odstavce 2 doplnil větu: „Advokát tu vykonává svá oprávnění i po dosažení zletilosti dítěte až do skončení řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let.“ V praxi se vyskytla pochybnost, zda opatrovník, kterým je podle § 91 odst. 2 ZSM advokát, má ve výkonu opatrovnické činnosti pokračovat i po dovršení zletilosti dítěte, kterou lze nabýt i před dovršením osmnáctého roku věku uzavřením manželství (srov. § 8 odst. 2 občanského zákoníku). Vzhledem k tomu, že advokát jako opatrovník sui generis zde hájí zájmy dítěte i z toho hlediska, zda se dopustilo činu jinak trestného a s přihlédnutím k rovnosti práv takových dětí, se jeví vhodnější, aby advokát vykonával své povinnosti i po dosažení zletilosti dítěte. A proto se v tomto směru ustanovení § 91 odst. 2 ZSM doplňuje.[8] V tomto případě by to dle našeho názoru ani nebylo možno posoudit jinak, neboť dítě, které v mezidobí probíhajícího řízení dosáhne

---

7 Důvodová zpráva k zákonu č. 41/2009 Sb. Důvodová zpráva je dostupná na adrese:

http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=411&CT1=0#prilohy

8 Důvodová zpráva k zákonu č. 41/2009 Sb. Důvodová zpráva je dostupná na adrese:

http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=411&CT1=0#prilohy

minimálního věku 16 let, kdy může uzavřením sňatku nabýt zletilosti by jinak bylo v horším postavení než mladistvý, který má ustanoveného obhájce ex offo již od počátku řízení bez ohledu na svou zletilost.

3.2 OPATŘENÍ

Zásadní změna se dotkla opatření ukládaných soudem pro mládež. Zákon č. 41/2009 Sb., rozšířil paletu opatření, a to konkrétně o možnost uložit výchovnou povinnost, výchovné omezení a napomenutí s výstrahou. Ohledně těchto opatření se s přihlédnutím k věku dítěte mladšího patnácti let použijí přiměřeně ustanovení §§ 18, 19 a 20 ZSM. I nadále může soud pro mládež současně uložit více opatření, s ohledem na účel zákona (§ 1 odst. 2 ZSM). Důvodová zpráva k tomu uvádí: „V návaznosti na trestní zákoník a v souvislosti s požadavky praxe se podstatně rozšiřují opatření, která lze ukládat dětem mladším patnácti let, aby bylo možno tato opatření ukládat individuálně a diferencovaně s přihlédnutím k osobě takového dítěte a k okolnostem případu.“[9]

Jedná se dle našeho názoru o koncepční změnu, která ještě více přibližuje systém soudnictví nad dětmi mladšími patnácti let k systému soudnictví nad mladistvými. Jako problematickou vnímáme i tu skutečnost, že opatření omezení a napomenutí (bez výstrahy), která nyní bude moci ukládat soud pro mládež, může uložit OSPOD, případně opatrovnický soud (§ 43 ZoR) v rámci sociálního systému péče o ohroženou mládež. Dochází tak k dalšímu překrývání a duplikaci, což se může odrazit v podobě zbytečné konkurence obou systémů. Podíváme-li se na následující tabulku, zjistíme, že soudy pro mládež ukládají výchovná opatření spíše ojediněle. Lze tak očekávat, že ani u dětí mladších patnácti let nebudou tato opatření příliš využívána.

Novelizace jednoznačně upravila i způsob rozhodování, když o uložení opatření rozhoduje soud pro mládež rozsudkem, o zamítnutí návrhu státního zástupce, o zastavení řízení a upuštění od uložení opatření rozhoduje usnesením (§ 93 odst. 9 ZSM).

9 Důvodová zpráva k zákonu č. 41/2009 Sb., s. 75. Důvodová zpráva je dostupná na adrese:

http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=411&CT1=0#prilohy

Tab. č. 1: Počet uložených výchovných opatření mladistvým v letech 2005-200710

Výchovná opatření	Výchovné povinnosti (§ 18 ZSM)	Výchovná omezení (§ 19 ZSM)	Napomenutí s výstrahou (§ 20 ZSM)
2005	198	64	32
2006	200	55	37
2007	192	43	41

Dále lze po novele dítěti mladšímu patnácti let uložit výchovnou povinnost. Výchovné povinnosti jsou demonstrativně uvedeny v ustanovení § 18 odst. 1 ZSM. S přihlédnutím k věku dítěte mladšího patnácti let soud pro mládež může uložit výchovnou povinnost, kterou stanoví, aby dítě zejména:

10 Zdroj: Ročenky kriminality 2006-2008. Ministerstvo spravedlnosti. Ročenka kriminality za rok 2004 (označena jako ročenka kriminality 2005) neobsahuje data o počtu uložených výchovných opatření, obdobně ročenka za rok 2008 (označena jako ročenka kriminality 2009).

a) bydlelo s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,

b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatilo přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona,

c) vykonalo bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu,

d) usilovalo o vyrovnání s poškozeným,

e) nahradilo podle svých sil škodu způsobenou proviněním (činem jinak trestným – pozn. autorů), anebo jinak přispělo k odstranění následku provinění (činu jinak trestného – pozn. autorů),

f) podrobilo se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona,

g) podrobilo se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

U dětí mladších patnácti let bude přicházet v úvahu zejména výchovná povinnost bydlet s rodiči nebo jiným dospělým odpovědným za jeho výchovu dle § 18 odst. 1 písm. a) ZSM. Výchovná povinnost majetkového charakteru dle § 18 odst. 1 písm. b) ZSM nebude na místě, protože dítě mladší patnácti let ve většině případů nemá fakticky samostatný příjem a může činit jenom takové právní úkony, které jsou přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku (§ 9 OZ.). A to s ohledem na to, že tuto výchovnou povinnost je možné mladistvému uložit jen tehdy, lze-li předpokládat, že tato částka bude uhrazena z peněžních prostředků, s nimiž mladistvý smí samostatně nakládat (§ 18 odst. 2 ZSM).

Bezplatné vykonání určité společenské činnosti prospěšného druhu dle § 18 odst. 1 písm. c) ZSM může být v některých případech uloženo. Například čtrnáctileté dítě, které na své škole rozbilo deset velikých skleněných tabulí, se ve svém volném čase zúčastní čištění školního pozemku apod. Uložení společensky prospěšné činnosti nesmí být na překážku školní docházky dítěte mladšího patnácti let a jeho přípravy na budoucí povolání, a může být pouze v rozsahu 4 hodin denně, 18 hodin týdně, a o maximální výměře 60 hodin celkem. Při jejím ukládání soud rovněž přihlédne ke zdravotní způsobilosti dítěte (§ 18 odst. 3, 4 ZSM).

Výchovná povinnost, spočívající ve snaze o vyrovnání se s poškozeným dle § 18 odst. 1 písm. d) ZSM, může být rovněž na místě, a to zejména v souvislosti s již proběhlým mediačním jednáním (§ 100 odst. 3 OSŘ, §

110 odst. 2 OSŘ). Výchovná povinnost dle § 18 odst. 1 písm. e) ZSM bude na místě zejména v případech, kdy bude možné škodu nahradit jinak než finanční kompenzací, například v případě graffiti odstraněním nastříkaných písmen. V případě výchovné povinnosti dle ustanovení § 18 odst. 1 písm. g) ZSM se nejedná o probační program[11] ani o výchovný program ve středisku výchovné péče (§ 93 odst. 1 písm. d) ZSM).

Jako problematické vnímáme ustanovení § 18 odst. 1 písm. f) ZSM, které umožňuje uložit léčení závislosti na návykových látkách coby výchovnou povinnost. Toto léčení není ochranným léčením podle trestního zákoníku (§ 99 NTZ), a není ani nedobrovolnou hospitalizací ve smyslu občanského soudního řádu (§ 191a - § 191g OSŘ). Pro obě tyto možnosti zásahu do osobní svobody platí podmínka, že osoba je objektivně nebezpečná, že představuje určité riziko pro sebe nebo pro svoje okolí. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. v ust. § 99 odst. 1 upravuje tzv. „nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě“, zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v ust. § 23 odst. 4 písm. b) stanoví, že lze nedobrovolně hospitalizovat osobu „jevící známky duševní choroby nebo intoxikace, která ohrožuje sebe nebo své okolí“. Zásah do osobní svobody je ospravedlněn, a tedy v souladu s. čl. 5 odst. 1 písm. d), e) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv jenom za předpokladu, že podmínka rizikovosti je naplněna a objektivně zjištěna.[12] V případě výchovné povinnosti dle § 18 odst. 1 písm. f) ZSM se ale tato podmínka „rizikovosti“ jednání dítěte vůbec neuplatní. Jako problém se tak jeví možnost uložit výchovnou povinnost spočívající v léčení závislosti v případě, že toto léčení bude spojeno se zásahem do osobní svobody dítěte. Vzhledem k tomu, že v takovém případě by nebyly naplněny garance čl. 5 EÚLP, takové rozhodnutí soudu pro mládež by bylo v rozporu s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv.

Výchovná omezení jsou demonstrativně uvedena v ustanovení § 19 ZSM. S přihlédnutím k věku dítěte mladšího patnácti let může soud pro mládež uložit výchovné omezení, kterým stanoví, aby dítě zejména:

a) nenavštěvovalo určité akce, zařízení nebo jiné, pro mladistvé (děti mladší patnácti let – pozn. autorů) nevhodné prostředí,

b) nestýkalo se s určitými osobami,

c) nezdržovalo se na určitém místě,

d) nepřechovávalo předměty, které by mohly sloužit k páchání dalších provinění (činů jinak trestných – pozn. autorů),

---

11 Srovnej Sotolář, A.: Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 2007, č. 12, s. 344.

12 Srovnej např. rozhodnutí ve věci *Winterwerp proti Nizozemí*, stížnost č. 6301/73, rozhodnutí ze dne 24. 10. 1979.

e) neužívalo návykové látky,

f) neúčastnilo se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,

g) neměnilo bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,

h) neměnilo bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Výchovné povinnosti dle § 19 odst. 1 písm. a) a písm. c) spočívající v nenavštěvování určité akce, zařízení nebo jiného, pro děti nevhodného prostředí a v nezdržování se na určitém místě mohou být problematické. Výchovná povinnost nenavštěvovat určité akce se svým obsahem může krýt s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 NTrZ), tak jako se kryje svým obsahem povinnost nezdržovat se na určitém místě s trestem zákazu pobytu (§ 75 NTrZ)[13]. Nahrazování trestu výchovnou povinností nebo omezením je nepřípustné.[14]

Ščerba[15] uvádí, že výchovná povinnost spočívající v nezneužívání návykové látky je na místě jenom v případě, že mladistvý není na návykových látkách závislý, a je tedy jen občasným konzumentem; v opačném případě by totiž soud měl zvolit spíše uložení výchovné povinnosti spočívající v podrobení se léčení závislosti na návykových látkách. S tím můžeme souhlasit, avšak jenom za předpokladu, že dítě s léčením souhlasí, případně že představuje pro sebe nebo své okolí objektivně riziko a toto riziko soud pro mládež přezkoumá a zhodnotí.

Výchovné povinnosti dle ust. § 19 odst. 1 písm. g), h) ZSM lze uložit jenom současně s uloženým dohledem probačního úředníka dle § 93 odst. 1 písm. e) ZSM.

Dále lze dítěti mladšímu patnácti let uložit napomenutí s výstrahou. Zákon nevymezuje nijak blíže způsob udělení napomenutí s výstrahou, nicméně je na místě stručně popsat podstatu jednání, kterého se mladistvý dopustil, zdůraznit jeho negativnost a odsouzeníhodnost, stejně jako jeho škodlivé následky, vytknout mladistvému, že se ho dopustil, a zdůraznit mu možnost

---

13 Této skutečnosti si všímá Ščerba, srovnej Ščerba, F.: Sankcionování mladistvých, Kriminalistika 2/2005, s. 133 an. Práce je dostupná na adrese:

http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2005/02/scerba.html

14 Rozh. č. 6/99.

15 Ščerba, F.: Sankcionování mladistvých, Kriminalistika 2/2005, s. 133 an. Práce je dostupná na adrese:
http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2005/02/scerba.html

přísného postihu v případě další trestné činnosti. Tato výtka je činěna s cílem odradit mladistvého od opakování provinění a dosáhnout žádoucí změny v jeho chování; proto je velice důležité, aby byla vyslovena s citem pro věc a formou adekvátní rozumové vyspělosti mladistvého a povaze spáchaného činu.[16]

Pokud se podíváme na soudní statistiky, zjistíme, že se opatření napomenutí s výstrahou využívá u mladistvých pachatelů velice málo. Například v roce 2007 uložily soudy pro mládež v celé České republice toto opatření jenom v 41 případech. Je tedy na místě obava, že v praxi nebudou soudy pro mládež toto opatření využívat ani u dětí mladších patnácti let.

Nové ustanovení § 93 odst. 4 ZSM rozšířilo okruh ustanovení, která se vztahují k výkonu dohledu probačního úředníka o § 16 odst. 3 ZSM. Podle tohoto ustanovení je mladistvý (dítě mladší patnácti let s přihlédnutím k věku), kterému byl uložen dohled probačního úředníka, povinen:

a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě vytvořeného probačního plánu dohledu[17],

b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem; při stanovení těchto lhůt probační úředník přihlédne k poměrům mladistvého, jeho životní situaci v době výkonu dohledu i k prostředí, v němž žije,

c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených výchovných omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,

d) nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí.

Závěr

Závěrem lze zhodnotit, že novela ZSM přijatá v souvislosti s NTZ je přínosnou změnou, i když neodstraňuje veškeré problémy, které tato specifická oblast právní regulace přináší. Bližší analýza dopadů těchto změn bude možná nejdříve v roce 2011, kdy budou dostupné justiční statistiky za první rok účinnosti NTZ a ZSM po novelizaci. Do té doby lze jenom spekulovat.

16 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 2. vydání, Praha, C.H. Beck 2007, str. 268.

17 V doposud účinném zákoně se jedná o program výkonu dohledu.

Literature:

- Válková, H., Sotolář, A.: Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 7/2004
- Šabata, K.: Státní zastupitelství a opatření vůči dětem mladším patnácti let, Státní zastupitelství 7-8/2005
- Sotolář, A.: Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 2007, č. 12
- Ščerba, F.: Sankcionování mladistvých, Kriminalistika 2/2005
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 2. vydání, Praha, C.H. Beck 2007

Contact – email

milanahrusakova@seznam.cz -- maros.matiasko@upol.cz